

ТРИЧАСОВА СПРАЛЬ ЕВОЛЮЦІЇ ПСИХОЛОГІЇ – ВІД КЛАСИЧНОЇ ДО ЕНЕРГО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ. ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Відомо, що психологія (в минулому як частина філософії) стала самостійною наукою в кінці ХІХ ст. Проте класична психологія (й самостійна, й не самостійна) розробила низку психологічних моделей на рівні психологічних теорій, в яких задіяні, на думку М. Ярошевського [1], принаймні, п'ять таких категорій-понять як образ, дія, мотивація, спілкування, індивід-особа. Саме ці поняття індукували виникнення вчення Гіппократа про темпераменти (як першої психологічної моделі психіки людини), гештальтпсихології (як психічної теорії образу), біхевіоризму (як психологічної теорії поведінки) та когнітивної психології (як психологічної теорії пізнавальної активності людини). Ці чотири психологічні теорії, очевидно, не вичерпують класичної психології, оскільки категорія мотивації стала основою психоаналізу З. Фрейда з його трьома основними поняттями: домінувальне (пануюче) “воно” (id) з двома основними вродженими інстинктами – ерос (лібідо) й танатос (потяг до смерті й руйнування), – підпорядковане “я” (ego) як вікно в реальність та “над-я” (superego), яке стримує невгамовне примітивне “воно” (індивідуальне підсвідоме) згідно з принципом реальності [1]. Аналітична психологія К. Г. Юнга [2] стала подальшим розвитком психоаналізу шляхом запровадження поняття архетипу як колективного підсвідомого. Надалі теорія екстравертності-інтровертності К.Г. Юнга, яка вписується в його аналітичну психологію, переросла в теорію психологічних типів [3], що стала основою соціоніки та психоінформатики.

Крім виділених нами психологічних теорій існує також низка інших теорій, які тим чи іншим чином “прилягають” до попередніх широко відомих психологічних концепцій або започатковують нові напрями в психології. Так, теорія поля К. Левіна та вчення Ж. Піаже про стадіальний розвиток інтелекту є близькими до гештальтпсихології. Основою психологічної теорії настанови (установки) Д. М. Узнадзе стала не дія й свідомість, а дія й підсвідоме [1]. Спроба використати математичне поняття фракталу для побудови психологічної моделі індивідуальної та колективної психіки була зроблена О. А. Донченко в фрактальній психології [4].

Суттєвим підрозділом в структурі академічної психології є персонологія як наука про особистість, яка фігурує найчастіше або як теорія особистості, або як

психологія особистості [5-6]. Існує такий напрям в психології, коли психологічна наука експлікується таким чином, що всі психологічні теорії – це різні теорії психології особистості. В цьому випадку видатні психологи “прив’язуються” до певних напрямів в розробленні психології особистості: психодинамічний напрям – З. Фройд, А. Адлер, К. Г. Юнг; еґо-психологія – Е. Еріксон, Е. Фромм, К. Хорні; диспозиційний напрям – Г. Олпорт, Р. Кеттел, Г. Айзенк; біхевіористський напрям – Б. Скіннер; когнітивний напрям – А. Бандура, Дж. Роттер, Дж. Келлі; гуманістичний напрям – А. Маслоу; феноменологічний напрям – К. Роджерс.

Нам здається, що новий етап в розвитку психології розпочався тоді, коли на базі робіт К. Г. Юнга та А. Кемпінського А. Аугустинавичюте була побудована соціоніка, основу якої складає поняття психологічного типу та міжтипних стосунків [7]. Соціоніка стимулювала побудову математичних моделей психіки та міжтипних стосунків, використовуючи при цьому алгебри Буля й Жегалкіна, теорію просторів Мінковського й Евкліда, теорію категорій та теорію топосів, теорію фаззійних множин Л. Заде, категорний аналіз логіки та алгебру Гейтінга [8]. Крім того, соціоніка породила психоінформатику [9].

1. Психоінформатика. В психоінформатиці типи й міжтипні стосунки поширюються на малі й великі групи людей, на етноси та нації, на владні еліти та наукові колективи тощо. Соціоніка та психоінформатика на відміну від класичної психології стали основою формування енерґо-інформаційної психології, базисними поняттями якої є інформаційний метаболізм як перетворення інформації та інформаційної енерґії, що становлять основу психодіяльності особистості, та інформаційна метаболія (метаморфоза) як трансформація однієї форми інформаційної енерґії в іншу.

2. Психолорґія та соціоніка. Соціоніка успадковує низку психологічних понять, моделей та цілих психологічних теорій. Проте вона має свої фундаментальні поняття. Це перш за все поняття психологічного типу, який визначається певними психологічними функціями. З 15 функцій Аугустинавичюте-Рейніна ми розглянемо лише 4, оскільки ці 4 функції дають можливість доволі прозоро встановити зв’язок соціоніки з певними психологічними теоріями. Це функції орієнтації діяльності, функції відчуття, функції поведінки та функції мислення.

3. Теорія екстравертності-інтровертності К. Г. Юнга та функція орієнтації діяльності. Функція орієнтації діяльності описує екстравертність як спрямованість на зовнішні об’єкти, а інтровертність як спрямованість на внутрішність суб’єкта. Таким чином, ця функція ділить соціон на дві групи, які відрізняються за напрямом спрямованості свідомості. В психології ця функція вивчається в теорії К. Г. Юнга [3].

4. Функції відчуття та гештальтпсихологія. Функція відчуття характеризує спрямованість на сферу відчуттів, форму й фізичні характеристики об'єктів (сенсорика) або на ритмічні характеристики й процеси, потенційні можливості ситуацій та об'єктів (інтуїція). Інтуїт сприймає простір стиснутим, а час – розтягнутим, а для сенсорика – простір розширений, а час – звужений. Сенсорик “тут і зараз” (людина дії) в більшій степені, ніж інтуїт. Таким чином, образ простору-часу й функція відчуття корелюють з психологічною теорією гештальтпсихології.

5. Функції поведінки та біхевіоризм. Соціонічно функція поведінки породжує логіків та етиків. Логіки в своїй поведінці спираються на розуміння й пояснення, а етики – на стосунки й емоції, які переважно домінують в їхньому житті. Таким чином, ця функція характеризує спрямованість або на сферу людських стосунків та емоцій (етика), або на світ об'єктивних фактів і закономірностей (логіка). Можна сказати, що це розрізнення людей за способом розв'язання проблеми вибору поведінки, тобто одні спираються на свої емоції, інші спираються на знання й логіку.

З другого боку, предметом дослідження біхевіоризму як психологічної теорії є поведінка (а не свідомість), то кореляція між біхевіоризмом та соціонікою за функцією поведінки (або за третьою компонентою тетради Майєрс-Брігґс) є очевидною.

6. Функції мислення та когнітивна психологія. Функція мислення акцентує увагу на принаймні двох можливостях сприйняття та пізнання людською свідомістю реального світу – раціональний та ірраціональний. Саме предметом когнітивної психології є проблеми пізнавальної активності людини як логічного осередку психологічної системи. Отже, четверта компонента соціонічної тетради стала об'єктом дослідження когнітивної психології.

7. Заключний висновок. Отже, як впливає з попереднього, соціоніка є інтегративною психологічною наукою, яка об'єднує в єдине ціле й психоаналіз, й аналітичну психологію, й гештальтпсихологію, й біхевіоризм, й когнітивну психологію. Більше того, знаходять своє місце в соціоніці як метапсихології й теорія настанови Узнадзе, й різноманітні теорії особистості тощо.

1. Ярошевский М. Г. *Психология в XX столетии* / Ярошевский М. Г. – М., 1971. – 308 с.

2. Юнг К. Г. *Аналитическая психология* / Юнг К. Г. – М., 1995. – 311 с.

3. Юнг К. Г. *Психологические типы* / Юнг К. Г. – СПб. – М., 1995. – 717 с.

4. Донченко Е. А. *Фрактальная психология* / Донченко Е. А. – К., 2005. – 326 с.

5. Хьелл Л. Теории личности / Хьелл Л., Зиглер Д. – СПб., 1997. – 608 с.
6. Теории личности в западно-европейской и американской психологии. – Самара, 1996. – 480 с.
7. Аугустинавичюте А. Соционика. Психотипы. Тесты / Аугустинавичюте А. – СПб. – М., 1998. – 416 с.
8. Дубров Я. А. О проблемах соционики в эволюционно-временном разрезе: классика, неозотеризм, модерн и постмодерн / Дубров Я. А. // Соционика, ментология и психология личности. – 2009. – №1. – С. 55-80.
9. Каганець І. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика / Каганець І. – Київ-Тернопіль, 1997. – 204 с.

Анатолій Довгань
Тернопільський державний
технічний університет імені І. Пулюя
м. Тернопіль

ПОСТМОДЕРНІ ВАРІАЦІЇ ГНОСЕОЛОГІЧНОГО ОПТИМІЗМУ – ПРОДОВЖЕННЯ МОДЕРНОЇ ТРАДИЦІЇ ОСЯГНЕННЯ ІСТИНИ ЧИ СУЧАСНІ ПІЗНАВАЛЬНІ РОЗЧАРУВАННЯ ТА НАДІЇ

Постмодерн намагається продемонструвати повну сучасну вичерпність можливостей пізнання розумом мислителів новочасної епохи. Проте вийшло так, що зосередився на осмисленні, уточненні розширенні та поглибленні гносеологічних ідей цієї епохи.

Демонструючи себе як заперечення модерної філософської думки, постмодерн, ходом розгортання різноманіття пізнавальних практик філософських концепцій ХХ ст. здійснює у ХХІ ст. становлення нової гносеологічної парадигми на підставі пошуку для себе ірраціональних елементів осягнення істин.

Однак, на початку ХХІ ст. у гносеології здійснюється відродження значення принципів пізнавальної діяльності в житті людини, сформованих ще в Новочасну епоху. І якщо постмодерн базується на протилежності раціональному (модерному) способу пізнання, то такий гносеологічний концепт демонструє його методологічну вичерпність і компенсується поворотом філософської сучасної думки до першооснов взаємодії раціонального та ірраціонального у пізнанні. На даний момент актуальним у сучасній гносеології є питання субординації цих начал в акті пізнання. Крім того, на протипагу